

LATINSKE POSLANICE U STIHU PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA

Pregledni rad
UDK 821.163.42.09

U radu se predstavljaju teme, sadržaji i namjene Vitezovićevih latinskih poslanica u stihu. Riječ je o korpusu koji se u formi rukopisnih zbirki čuva u Arhivu HAZU pod signaturama II d 147 i IV c 4 te među *Otia metrica* u zagrebačkoj NSK, pod signaturnim oznakama R3460 i R3461. Dijelom je to materijal koji pokazuje da je autor počeo stvarati epistolarne zbirke. Ova vrijedna građa uz stihovana pisma koja je Ritter pisao kroz godine 1676–1677, 1682–1684, 1701–1703. te 1710–1712. sadržava i nešto poslanica koje je primio, koje su također predstavljene u članku.

Ključne riječi

Pavao Ritter Vitezović, poslanice u stihu, rukopisna građa, epistolografija

Poslanice Pavla Rittera Vitezovića (Senj, 1652. – Beč, 1713) do današnjeg su se vremena sačuvale u nekoliko rukopisnih zbirki stihovne korespondencije. Očuvani korpus pripada različitim razdobljima njegova života. Najranije poslaničke zbirke potječu iz razdoblja mladenaštva (dvije knjige poslanica iz 1676–1677).¹ Iz vremena rane zrelosti sačuvane su poslanice pisane 1682–1684,² a iz ozbiljnijih godina tu su epistole iz 1701–1703,³ koje je Vitezović bio razdjelio u dvije opsežnije i jednu krnju knjigu. Gotovo sa samog kraja njegova života sačuvane su poslanice koje je pisao 1710–1712.⁴

Budući da je riječ o opsežnom korpusu od gotovo devet tisuća stihova zaslužuje da se prida važnost i tom aspektu Vitezovićeve višestране literarne osobnosti, o kojemu se dosad pisalo gotovo uvijek kao o vrelu za njegovu biografiju.⁵ Važne uvide u Vitezovićevu osobu i vrijeme iznijela je kroz nekoliko

¹ U Arhivu HAZU rukopis se čuva pod signaturnom oznakom II d 147.

² *Otia metrica*, R 3461, u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

³ U Arhivu HAZU rukopis se čuva kao IV c 4.

⁴ *Otia metrica*, R 3460, u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

⁵ Vidi Klaić 1914.

radova Zrinka Blažević (Blažević 1997, Blažević 2002 i Blažević 2003). Međutim, na literarnost Vitezovićevih poslanica u stihu prvi je upozorio Darko Novaković (Novaković 2010) u svojem članku o Vitezovićevu ljubavnom pjesništvu, a na tom je tragu i doktorska disertacija Gorane Stepanić (Stepanić 2005). Ne dovodeći u pitanje literarnost tih poslanica,⁶ na stranicama koje slijede predstaviti ćemo njihove teme i sadržaje, te ukazati na namjenu koju je autor imao na umu dok ih je sastavljao.

Kratko o Vitezovićevim zbirkama

U rečenim zbirkama nalazi se ukupno nešto malo više od četiri stotine latinskih epistola, pretežito sastavljenih u elegijskom distihu (uz svega nekoliko u heksametru), te petnaestak poslanica u stihu koje je Vitezović primio i smjestio ih među vlastite. Uz poslanice se, među mladenačkima i onima iz 1682–1684.⁷ može naći i pokoji epigram te nekoliko poslanica mladim ženama. Pojedine epistolarne zbirke nejednake su dužine, a najopsežnija je ona iz godine 1701, u koju je Vitezović prepisao 151 svoju te dvije primljene poslanice. Iz 1702. je sto Vitezovićevih i pet primljenih. Ostala su godišta kraća: iz 1710–1712. 62 su Vitezovićeve i 8 primljenih, a iz 1682–1684. 43 su Vitezovićeve. Poslanice iz 1676. i 1677. sve su Vitezovićeve – u prvu knjigu uvrstio ih je 27, a u drugu, nedovršenu 10. Nedovršeno je i godište 1703, u koje je prepisao 19 vlastitih i dvije primljene epistole.

Dokazom da ih je autor bio nakanio sačuvati za kasnije generacije jest činjenica da ih je prepisao i poredao kronološkim redoslijedom u više ili manje dorađene zbirke te ih je u više slučajeva numerirao. Izuzetak su poslanice iz 1682–1684. kod kojih jedva da nalazimo tragove priređivanja. Dorađenije zbirke nose naslove *Epistolarum metricarum liber ...*, a za godišta 1710–1712. nalazimo dvije djelomično priređene Vitezovićeve zbirke *Epistolae Vindebonenses* i *Epistolae ad amicos et ab iis*. Međutim, to nije jedini dokaz u prilog pretpostavki da je radio na sastavljanju zbirki: i naslovi poslanica ukazuju da je riječ o uređenim zbirkama, jer uz temeljnu formulu *Ad Dominum ...* iza koje slijede titule i ime, kada su zaredom po dvije upućene istom primatelju, tada poslanica nosi naslov *Ad eundem*. Vidi se da ih je kompilirao Vitezović jer su i tekst i eventualni ispravci pisani njegovim rukopisom.

Obje su zbirke iz Arhiva HAZU danas u mekom uvezu, premda je ona iz 1701–1703. nekoć imala tvrdi uvez. Moguće je da ju je bio uvezao sam Vitezović jer su korice bile sačinjene od jednog od njegovih kalendara. U Ar-

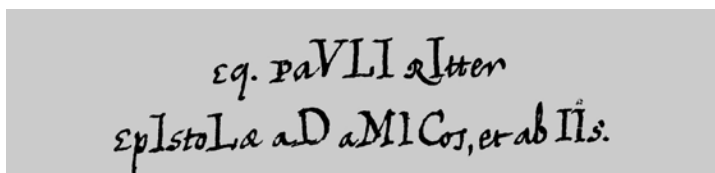
⁶ Tezu o literarnosti rečenog korpusa potkrijepili smo u neobjavljenoj doktorskoj disertaciji »Jezik i stil latinskih pjesničkih poslanica Pavla Rittera Vitezovića« (pod mentorstvom doc. dr. Gorane Stepanić, obranjenom na Sveučilištu u Zagrebu 2014). Puni tekst disertacije, kao i kritičko izdanje Vitezovićeva epistolarija dostupni su na: http://bib.irb.hr/datoteka/684430.Jezik_i_stil_latinskih_pjesnikih_poslanica_P_R_Vitezovicia_disertacija_sve.pdf.

⁷ R 3461 sadržava i tri Vitezovićeve hrvatske poslanice.

hivu HAZU te su korice naknadno skinute s rukopisa i kalendar je uložen pod zasebnim signaturnim brojem kao odvojen dokument. Kako je rečeno, obje su zbirke koje se ondje čuvaju nedovršene. Nažalost, nema nikakvih naznaka koje bi mogle pomoći da se odredi vrijeme kada ih je autor kompilirao.

Druge dvije knjige poslanica čuvaju se u Zbirci rukopisa i starih knjiga u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, kamo su stigle nakon što su u Gajevoj knjižnici 1873. uvezane kao *Otia metrica* zajedno s drugim rukopisnim i tiskanim kraćim tekstovima, prigodnicama kao što su anagrami, genealogije, pohvale, horoskopi i sl. Rukopis 3461 sadržava poslanice od 1682. do 1684, koje pokazuju najmanje Vitezovićevih priređivačkih zahvata, a ujedno ima i najviše teže čitljivih mjesta. Neke su epistole u njemu poslagane kronološki i numerirane, neke pokazuju tragove ispravaka, a neke su pisane brzopisom i s puno korekcija i dodavanja. Potonje su vjerojatno prve varijante prije slanja, a nešto poslanica je nedovršeno i bez adresata. Nešto primljenih poslanica i neke Vitezovićeve nalaze se na listovima drukčijeg formata, a jedna je pogrešno uvezana, tako da je moguće da su poslanice samo bile odložene te da ih je netko uvezao po Vitezovićevoj smrti.

Rukopis 3460 s epistolama iz 1710–1712. sređeniji je: dio poslanica poredan je kronološki i numeriran, a u dvije Vitezovićeve epistolarne zbirčice *Epistolae Vindebonenses* iz 1710. i *Epistolae ad amicos et ab iis* iz 1711. mnogo je križanja, dodavanja i ispravaka koji ukazuju na uređivački trud oko sklapanja zbirke. Nekoliko ih je pisano pisarevom rukom, ali su korekcije u tekstu Vitezovićeve.

Slika 1. Naslov jedne od Vitezovićevih rukopisnih poslaničkih zbirki iz sveska *Otia metrica* (NSK R 3460). Kronogramom je naznačeno godište 1711.

Naslovljenici

Brojnost adresata ukazuje na Vitezovićovo aktivno sudjelovanje u kulturnom i javnom životu njegova užeg i šireg okružja (usp. Stepanić 2005: 279–290), a pretežito je riječ o osobama na višim državnim ili crkvenim položajima. U promatranom korpusu nalaze se 133 naslovljenika, od kojih je nekima upućeno po nekoliko ili više poslanica. Najviše je različitih adresata u godištu 1701. (njih 57), a slijede godište 1702. sa 43 te 1710–1712. sa 34 adresata; zatim 1682–1684. sa 19, 1703. sa 16, prva knjiga iz 1676–1677. s trinaest, a najmanje ih je, samo devet, u najkraćoj, drugoj knjizi iz 1676–1677. U ukupnom broju poslanica najviše je pisao Juliju Fridriku Bucelleniju (ukupno četrdeset

jedna), kojemu je i unutar pojedinačnih godišta pisao najviše (1701. dvadeset dvije poslanice, 1702. sedamnaest, a 1703. i 1710–1712. samo po jednu). Po broju namijenjenih im poslanica iza njega slijede krajiški general grof Herberstein (ukupno petnaest: dvije iz 1701, jedanaest iz 1702. te dvije iz 1703), car Leopold (ukupno dvanaest, od čega jedna u godištu 1682–1684, sedam u 1701. i četiri u 1702), Dominik Andrea Kavnicz (ukupno jedanaest, od čega deset tijekom 1701. i jedna 1702), senjski kapucin Marin (ukupno deset: jedna 1701. i osam 1702).

Većini je namijenjena samo po jedna poslanica (59), znatno manjem broju po dvije (21), po tri (13), četiri (11), pet (5), šest (9), sedam (4), osam (1) i devet (3). Razumljivo je da zbog toga rjeđe možemo pratiti jednog adresata kroz nekoliko godišta. Naime, samo trideset četiri adresata provlače se kroz dva, tri ili, rjeđe, četiri godišta. Mahom je to kroz dva godišta (dvadeset jedan adresat), tri (njih jedanaest) i četiri (samo dva adresata – već spomenuti *Bucellinius* i Stjepan Selišćević, kojemu kroz 1682–1684. upućuje tri, a 1701–1703. po jednu poslanicu godišnje). Slučajevi neprekinute korespondencije latinskim poslasticama u stihu ukazuju na kontinuitet u međusobnim odnosima, odnosno na Vitezovićovo nastojanje da stekne i zadrži sklonost prijatelja i mecena. U kasnijim godištim (od 1701. nadalje) nema nijednog adresata od onih kojima je pisao u mladenačkim godištim 1676–1677, a samo je jedan od njih prisutan u godištu 1682–1684. Naslovljenicima iz potonjeg godišta (1682–1684) pisao je i kasnije, pa tako postojaniji kontinuitet možemo pratiti kroz godišta 1701–1703, što možda možemo pripisati vezama koje je stekao i zadržao kao zreo književnik/povjesničar. Činjenicu da nema nijednog adresata iz godišta 1682–1684. kojemu bi namijenio bar jednu poslanicu u godištu 1710–1712. vjerojatno treba pripisati slučaju.

Teme, sadržaji, namjene

U zbirkama Vitezovićevih poslanica čuvanima u Arhivu HAZU vidljivo je nešto bilježaka *secunda manu* na marginama, koje je ostavio povjesničar Vjekoslav Klaić kada se njima koristio kao jednim od izvora za spomenutu autorovu biografiju. Budući da su Vitezovićevi biografski podaci dostupni u njegovoj knjizi (Klaić 1914. *passim*), ovdje ih nećemo prepričavati. Iz Klaićeve se knjige jasno razabire i kako se Vitezović, pišući pohvale, čestitke, zahvale, molbe i drugo, trudio uspostaviti i zadržati dobre odnose s utjecajnim ljudima, uz pomoć kojih je radio na tome da osigura egzistenciju pisanjem i izdavanjem knjiga, ali i administrativnim poslovima. U tu se svrhu služio književnom formom latinskih metričkih poslanica, koje svojom »literarnošću« sugeriraju nešto svečaniji ton obraćanja. Poslanice su tako imale ulogu prenositelja znakova njegove podaničke privrženosti, spremnosti da proslavi patrona, na što je opetovano ukazivao kroz stihove, no predstavljaju i male znakove pažnje zaštitniku. I molbe za novac ili namještenje oblikovao je kao poslanice, često

u njih unoseći tuženje na svoj loš položaj i nepravdu sudbine. Poslanice prijateljima rijetke su, pa je vrlo malo »intimnih ispovijedi«.

U nastavku, razdijeljeno prema godištim, sumarno prenosimo osnovne namjene poslanica te njihove sadržaje ili teme. Sadržaji se mnogo puta isprepliću pa neka molba uz pohvale i argumentaciju i(li) jadikovku može sadržavati i novosti iz njegova svakodnevnog života te obavijest o tome da njezin pisac u prilogu šalje neko svoje djelo. Za neke poslanice vjerojatno je da nije želio eksplicirati namjenu, nego da je pokrovitelje koje je prethodno nešto molio naprosto obasipao pohvalama i literarnim darovima, vjerojatno kako bi ih udobrovoljio i postigao da usliši njegovu molbu.

Mladenačke poslanice (1676/77)

Dvije kratke knjige poslanica *Epistolarum metricarum liber primus* i *Epistolarum metricarum liber secundus* iz 1676–1677. pripadaju Vitezovićevim mladim danima, u vrijeme dok je učio kod Valvazora te boravio kod poočima Wolfganga Adama Mordoxa. Glavnina prve knjige iz toga godišta, koje obuhvaća dvadeset sedam poslanica, namijenjena je raznim velikašima i zaštitnicima. Najviše ih je, šest, poslao meceni i učitelju povjesničaru Valvazoru te, pet, očevu prijatelju i svojem zaštitniku Mordoxu. Od ukupnog broja poslanica s njih šest obraća se pokroviteljima s putovanja, a ta njegova javljanja uključuju opis putnih nevolja; jednom poslanicom moli zaštitnikov savjet za odabir životnog poziva, a nakon što je odgovor izostao, moli ga da mu odgovori. U jednoj patronima želi dobar lov, u njih šest prijatelje i patrone izvješćuje o svojim studijima i životnim okolnostima hvaleći pogodnosti Kranjske za stjecanje znanja, što Zagreb i domovina ne pružaju (riječ je o Vitezovićevu općem mjestu koje se provlači kroz cijeli njegov epistolarni korpus). U tom su godištu rijetke poslanice koje spominju knjiške teme: jedna sadržava molbu da mu se pošalje literatura za djelo o junacima koje je nakanio pisati, a dvjema je popratio poslane knjige. Nešto ih se odnosi na najave i odgode susreta: trima najavljuje posjet, a jednom ga odgađa; u jednoj moli da mu se dopusti da dođe u posjet, jednom najavljuje svoju spremnost za posjet, jednom pak moli da mu zaštitnik pošalje konja kako bi ga mogao obići. Dvije epistole zapravo su božićne čestitke, od kojih je jedna popraćena molbom da ga se preporuči za stipendiju. Jedna je molba da se isporuči pismo, a jedna je poslanica pisana kao utješnica (*consolatio*).

U drugoj knjizi iz 1676/77. od deset poslanica četiri su upućene djevojkama, ali su to literarne epistole bliže ljubavnoj elegiji ili (zbog kratkoće) epigramu nego pismu.⁸ Dvije su adresirane na prijatelje iz školskih dana koje potiče na dopisivanje i podsjeća na nekadašnje zajedništvo, a jednomu od njih žali se na

⁸ O Vitezovićevoj ljubavnoj elegiji pisao je Darko Novaković u spomenutom članku (Novaković 2010).

djevojke. Jedna je upućena primatelju s kojim se želi zbližiti, dok jednom javlja zaštitniku Mordoxu da odlazi u Senj. Dvjema poslanicama najavljuje dolazak u Senj, a jednu je popratio knjigom kao darom.

Poslanice u te dvije knjige, kao i u drugima, različitih su dužina, a poneka nije dovršena. Kraće su pretežito najave dolaska i molbe za posjet, dok su najduže poslanice upućene prijateljima i patronima u kojima javlja svoje okolnosti. Najduža je među njima upućena Mordoxu,⁹ kojega moli da ga savjetuje o odabiru životnog poziva (140 stihova) i koja je, kako se vidi iz jedne kasnije, ostala bez odgovora.¹⁰ Duže poslanice u kojima je pisao novosti o sebi ili o novijim događajima najviše su koristile Klaiću u sastavljanju Vitezovićeve biografije.

U kasnijim godištim nastavljala se tendencija da su adresati pretežito osobe na visokim položajima oko čije naklonosti Vitezović nastoji, a raste broj molbi, čestitki i poslanica u kojima spominje vlastita i tuđa književna djela ili otpavlja neko svoje djelo.

Epistole iz 1682–1684

Poslanice iz ove skupine pisane su većinom dok je Vitezović boravio u Beču zastupajući interese grada Senja, koji je tražio zaštitu od samovolje senjskog kapetana, dakle 1682. i u prvom tromjesečju 1683. godine. Svega četiri od ukupno 43 poslanice datirane su u 1684, a pisane su iz Senja. Nedugo prije dolaska u Beč Vitezović je bio sastavio i tiskao hvalospjev kralju i caru Leopoldu, kojim se proslavio, što ga je navelo da traži da ga se imenuje ovjenčanim pjesnikom i zaposli kao dvorskog pjesnika uz stalnu plaću. Car mu je umjesto toga odredio jednokratnu naknadu od 100 rajnskih forinti (Klaić 1914: 44–45). Te se okolnosti odražavaju u nizu poslanica, primjerice u molbama, poput dvije nedovršene poslanice-molbe za laureat, od kojih je jedna bila upućena caru, zatim jedne molbe Ugarskoj komori u Požunu da mu se pošalje doznačenih 100 forinti, u dvije se, među ostalim, žali na problem senjskog kapetana ukazujući da zbog njihova nerješavanja ne može raditi druge poslove i sl.

Vezano uz poslovni razlog Vitezovićeva bečkog boravka, tu je npr. poslanica prijatelju Ivanoviću u kojoj se žali na loš uspjeh svoje misije, a uz nju šalje

⁹ 9. *Ad D(ominum) Wolf(gangum) Adam(um) Baronem Mordox*. Brojeve poslanica donosimo prema vlastitom priređenom izdanju (Moretti 2014), a paginaciju prema izvornicima rukopisa. Numeracija u izdanju često se preklapa s izvornom, a ako nije tako, donosimo i izvorne brojeve poslanica u oštrim zagradama te uz nju naknadnu renumeraciju.

¹⁰ Ta se epistola prilično dojmila Klaića (Klaić 1914: 24–25), vjerojatno ne samo zbog sadržaja već i zbog upečatljivosti koja je postignuta uporabom sumacijske sheme (*Summations-schema*), popularne u baroku. U toj epistoli Vitezović tražeći od Mordoxa savjet u odabiru životnog poziva, predlaže četiri zanimanja: redovničko, vojničko, filozofsko i brak te iznosi mane i prednosti svakog od njih. Najskloniji je braku, a ističe da mu se ne sviđa monaški život. Na kraju poslanice piše da će postati što god mu njegov zaštitnik savjetuje i još jednom rekapitulira četiri mogućnosti. Prisutnost te razgranate stilske figure jedan je od pokazatelja utjecaja retoričkog aparata barokne književnosti na Vitezovićevu epistolografiju.

primjerke hvalospjeva. Dva primjerka hvalospjeva šalje i »novom prijatelju« Jacobu Szalay, kojemu se žali na svoje prilike u Beču, a šalje mu i uvjerenje po kojem može podići doznačeni novac te prenosi nešto novosti. Žalbe na uvjete u kojima je živio i radio u Beču Vitezović je rijetko propuštao unijeti u poslanice bez obzira je li pisao čestitke, molbe, zahvale ili »intimne ispovjedi« prijateljima. Na dug boravak tužio se ističući štetu za vlastitu imovinu.¹¹

Među »intimnim ispovijedima« u ovom se godištu izdvajaju poslanice Franji Ivanoviću od Šćitarjeva, kojemu je pisao u više navrata kroz cijelu godinu. U jednoj mu je opisao tešku bolest kojoj je podlegao, dodao novosti iz Beča, komentirao cara Leopolda, Turke, promjene u zagrebačkom kaptolu i dr., te uz nju dodao latinsku pjesmu i usput se požalio na škrtost pokrovitelja. Njome je potaknuo Ivanovića da mu pošalje svoju knjigu hrvatskih stihova na čitanje. Jedanaest dana poslije Vitezović mu je javio da je primio knjigu te da ju kani prirediti za tisak, a uz to se opet žalio na svoj boravak u Beču, izostanak laureata, bolest te malo mudrovaio o vrijednosti bližnjih i domovine te tomu dodao pokoju novost. Dva tjedna nakon toga ponovno mu je pisao o tome kako mu je dosadio Beč. Kao kontrast opisivao je užitke lova, plovidbe i drugih aktivnosti po slavenskim krajevima te mu povjerio kako čeka novac pa da može ići kući. Dva tjedna potom hrvatskom je poslanicom, među ostalim sadržajima, obećao brigu za prijateljevu knjigu. Uputio mu je i jednu rođendansku čestitku.

U tom je godištu tek jedna imendanska čestitka i jedna utješna u povodu smrti primateljve supruge. Jednom poslanicom nudi primatelju da će ga opjevati kao što je kralja, a u jednoj uz izraze zahvalnosti moli podatke za tekst koji piše. Nešto je molbi, npr. za posvetu knjige, a za patronat moli u dvije poslanice; u jednoj traži preporuku banu, za kojega šalje pjesmu, pri čemu se nije propustio raspitati za primatelja i napisati mu nešto novosti. Tri su poslanice uz pjesme koje šalje na čitanje, a dvjema je popratio tiskane primjerke pjesama (uz jednu od njih dodao je i svežnjić za svojeg brata); jednom otposlavlja tiskanu knjigu primatelju koji ga ne poznaje osobno.

Poslanice zahvale karakterizira osobito mnogo iskaza privrženosti (npr. za poslani novac). Tu su i dvije poslanice pozdravi, ispunjene iskazima afiniteta i brige, dvije pohvalne i jedna ludička s pozdravima školskom prijatelju. Tu su uvršteni i epigrami (31, 35a) i literarne poslanice ženama (35, 36, 37).

Epistolarum metricarum libri iz 1701–1703

Iz razdoblja koje je Vitezović proveo mahom u Beču nakon što ga je onamo pozvao car i kralj Leopold potječu tri knjige *epistolarum metricarum*. Boraveći u prijestolnici od 1700. do 1703. kao dvorski povjesničar imao je zadaću razjas-

¹¹ Poslanica br. 34. *G(ene)roso D(omi)no Petro Prasinski de Prasno*, str. 77'–78 ili npr. 33. *G(ene)roso D(omi)no Stephano Iellacsich V(ice-)Comiti, Capitaneo*, str. 77–77', u kojoj početkom 1683. godine opravdava nepostizanje uspjeha za Senj svojom nedostatnom moći.

niti granice između Mletačke Republike, Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, a o njegovim životnim troškovima prema carskom i kraljevskom nalogu morao je brinuti austrijski vrhovni kancelar Bucelleni. Kancelarovo zaduženje bilo je i primati dijelove Vitezovićeve rada, pa je razumljivo da je u tim godištim velik dio poslanica usmjeren na tog zaštitnika (ukupno četrdeset kroz te tri godine, među njima su razna izvješća, molbe, čestitke, žalbe na dugotrajan boravak u Beču, nedostatak novca, sprečavanje da uđe u arhiv i sl.). Klaić je zapazio da je glavnina poslanica iz tog razdoblja posvećena novim poznanstvima koja je stekao u Beču, a od 150-ak tek ih je desetina namijenjena starim znancima (Klaić 1914: 148). Također, na temelju poslanica Klaić je rekonstruirao da su Vitezovićeve prvi koraci po dolasku u Beč bili predstaviti se »poglavitim muževima« dvorskih kancelarija. U tu svrhu primatelje je kratkim poslanicama pozivao na ručak ili u goste, što je nastavio cijele te i iduće dvije godine, a učestalo je razaslijač čestike za Uskrs i Božić, rođendane, slao pohvalne stihove ili poslanicama otposlao anagrame.

Razni književni tekstovi pojavljuju se u dvije trećine poslanica iz 1701. i 1702. Mahom su to Vitezovićeve radovi npr. *Stemmatographia*, *Plorantis Croatiae saecula duo* i druga te razne literarne sitnice, poput anagrama i genealogija, kojima je, kako je rečeno, želio pridobiti zaštitnike ili ih navesti da se zalažu za njegove zahtjeve. Dio takvih poslanica samo su popratnice uz poslano djelo, a dio molbe ili čestitke što odaje dojam da je djelo usput priloženo uz njih.

Poslanice vezane uz problem tromog provođenja cenzure Vitezovićeve spomenice *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*, u kojoj je hrvatsko ime poistovjetio sa slavenskim, opisao je Klaić (Klaić 1914: 156–159), a usmjerene su cenzoru teksta Pleckneru, zamjenskom cenzoru Zehreru i kancelaru Bucelleniju, koje je također udobrovoljavao literarnim darovima. Za 1701. godinu karakterističan je velik broj poslanica u kojima moli da mu se isplati novac za nastavak boravka u Beču, od kojih je pokoja naslovljena izravno na cara, te nešto poslanica kojima je nastojao osigurati mjesto u Ugarskoj kraljevskoj komori. U međuvremenu je s desetak poslanica molio razne primatelje da mu posude novac te ga je vraćao, također uz poslanicu. Osim što je potraživanja argumentirao obavljenim poslom, u primatelja je pobuđivao sućut izvješćima o financijskim nevoljama, predugom boravku u stranom gradu i bolesti.

Niz poslanica vezan je uz razne faze književnog rada:¹² moli pomoć oko nabavljanja građe za knjigu, jednom poslanicom javlja da je izvadio bilješke iz knjige pa je vraća i zahvaljuje te moli primatelja da mu pošalje ako ima još što, nekolicinom poslanica vraća posuđenu knjigu, jednom uz kritiku da je prepuna grešaka i da nije bilo puno toga korisnog; s njih par obavješćuje potencijalne pokrovitelje djela da je našao prikladnu građu (npr. o ugarskom kralju Matiji); s

¹² Popratna pisma uz anagrame i sl. po svrsi drukčija su od poslanica u kojima, primjerice, traži novac, jer su više posveta nego realno pismo (npr. poslanice 84, 85, 89, 90 i dr.).

nekoliko epistula šalje svoje tekstove na čitanje i moli brzu recenziju, a s nekoliko moli primatelje da budu pokrovitelji njegovih novih djela. U više navrata šaljući tekstove tvrdi da piše da bi ublažio dosadu dok čeka u Beču, što ukazuje da je tekstove dijelom slao i kao izliku da podsjeti na sebe i svoja potraživanja. Jednom poslanicom izvješćuje naručitelja da je prepjevao poslanu građu koju šalje, a dvjema otpravlja neki šaljivi tekst i sl.

Rijetke su poslanice prijateljima, kao što je ona kapucinu Marinu, u kojoj se žali na nevolje i težak usud koji ga drži u Beču i kojemu uz to najavljuje skoro slanje tiskanih anagrama. Uz nekoliko epistola pozivnica na ručak, iz 1701. je i nekoliko »vinskih«: jednom javlja da mu je loše nakon jučerašnje pijanke (kojom je primljen u Patačićevo udruženje vinskih doktora kao »doktor Hvalizza« (Klaić 1914: 148)); jednom koja je nedovršena zahvaljuje za primljeno vino; jednom pak hvali ručak kojim je pogošćen te kaže da je toliko dobro jeo i pio da ne zna je li na odlasku pozdravio domaćina; a jednom šaljući knjigu traži da mu se pošalje ponuđeno vino.

Za 1701. Vitezović je u zbirku uvrstio samo dvije primljene poslanice od kojih je jedna izraz pošiljateljeve nemogućnosti da mu pomogne, a u drugoj primatelj hvali njegov književni rad i naziva ga Apolonom.

U sredinu rujna 1701. datirana je prva poslanica upućena Herbersteinu vezana uz mjesto ličkog kapetana. Vitezovićev angažman oko dobivanja mjesta ličkog kapetana eksplicitan je u nizu poslanica iz 1702. i 1703, u obliku izravnih molbi utjecajnim osobama da se založe za njega pa do udobrovoljavanja važnih adresata književnim djelcima ili obećanjima da će ih proslaviti ako mu pomognu. Molbu je triput poslao i izravno caru, a opetovano je kroz 1702. i početak 1703. godine slao poslanice i kancelaru Bucelleniju te hrvatskomu i ugarskomu banu, kardinalu te drugim velikodostojnicima i njihovim izravnim podložnicima za koje se nadao da će navesti seniore da se založe za njegovu molbu.

Godine 1702. pisao je i carevim sinovima pronalazeći razne povode za pisanje: ratne pobjede, Božić i dr., a zanimljivo je kako u jednoj poslanici iz te godine (47. *Ad Leopoldum Caes(arem) S(emper) A(ugustum)*, str. 126) caru Leopoldu piše da, ako se može Bogu dodijavati, onda se može i njemu – caru. Zanimljivost je i, iz iste godine, reakcija krajiškog generala Ferdinanda Herbersteina, koji je na opetovane Vitezovićeve molbe oko Like, od kojih je jedna bila popraćena tiskanom pjesmom uz napomenu da sad nema drugog posla osim pisanja, odgovorio da Ličani ne žele pjesnika nego ratnika (60. *Ad D. Subarić, Canon(icum) Zagrab(iensem), Capitaneum Dubicenssem*, str. 138). Vitezović mu je otpisao da pjeva jer nema pametnijeg posla kad mu ne daju službu, a da je sposoban iskazati se i kao ratnik (67. <62> *Ad D. Com(item) Ferdin(andum) ab Herberstein*, str. 143).

Kako je rečeno, u 1702. dosta poslanica svjedoči o knjižnoj razmjeni i pjesništvu, npr. uz zahtjev da mu se dade obećani konj šalje knjigu; uz uskršnju čestitku raspituje se je li primatelju dostavljena knjiga objavljena s njego-

vim titulama, a nedugo nakon toga istog primatelja kori što mu nije odgovorio, podsjeća ga na obećanog konja te šalje i djelo *Stemmatographia*; u jednoj se poslanici žali kako pjesnici rade bez nagrade, a nakon toga spominje parnicu oko ženina imanja (koja se pojavljuje u nekoliko poslanica) pa čestita Uskrs. Jednom se poslanicom opravdava što njegov rad kasni jer nema karte Venecije koju mu je kranjski trgovac učestalo obećavao, a sada zbog rata ne može doći i sl. U jednoj poslanici (51. *Ad D. Protonotarium Regni Slavoniae*, str. 130), kojom podsjeća na svoj nedavni zahtjev da mu primatelj posudi knjigu, kaže da piše lake stihove jer nema domoljuba-platiša koje bi zanimala povijest, a uz to se žali na svoje i na nevolje domovine, pravdajući ih u konačnici Božjom voljom, što je višestruko ponavljana misao (osobito u posljednjim godinama života). Jednom poslanicom sokoli bolesnog prijatelja, šalje mu knjižicu istinitu i prikladnu za svako doba i traži da mu pošalje koju ribu ako ih bude.

Nekoliko poslanica kao da nema nikakva sadržaja, nego samo služe kao podsjetnik na autora ispunjen izrazima privrženosti. S nekoliko njih potiče na pisanje novosti. U nekima se tuži da ga zaštitnici zanemaruju (vezano uz njegov zahtjev za Liku), a neke primatelje kori za nejavljanje i sl.

Vitezović je u zbirku iz 1702. uvrstio pet poslanica koje je primio: jedna sadržava uvjeravanje pošiljatelja da nije zaboravio na njega te ga hvali, uzdiže i proriče mu vječnu slavu i kaže da je primio Vitezovićevu izvješće o napretku s gradom na Jadranu i da očekuje još dokumenata. Ostale četiri su Herbersteinovi odgovori, u kojima ponavlja kako mu ne može pomoći glede molbi, ali i dalje mu stoji na raspolaganju za druge stvari.

Od godine 1703. Vitezović je u zbirku prepisao samo poslanice iz siječnja, a posljednja je od njih dvadeset šest nedovršena. Uz nekoliko poslanica čestitki, od kojih uz jednu šalje kalendar (čega u dosadašnjim godištimama nije bilo), brojne su poslanice vezane uz književnu razmjenu: jednom otpravlja dovršenu genealogiju i pita senjskog biskupa želi li da mu posveti spjev *Plorantis Croatiae*; jednom vraća knjigu, a jednom uz povrat knjige stavlja primatelju na raspolaganje svoju biblioteku; dvjema se raspituje što je s njegovim djelima koja je poslao i dr. Tu je također nekoliko poslanica vezanih uz mjesto ličkog kapetana, zatim jedna kojom nudi da bi s primateljem pošao k Paulinu, ali da nema konja. U nizu poslanica ističe svoje zasluge dok drugi odnose nagrade (često mjesto od 1701. nadalje). Tu je i jedna utješna epistola u povodu smrti primateljeve majke.

Od dviju poslanica koje je te godine Vitezović primio i uvrstio u zbirku jedna je potvrda da je primljena knjiga koju vraća, a druga je pohvala biskupa Rabatte Vitezovićevu djelu i obećanje da će mu on i krajiški general Herbestein pomoći, na što je Vitezović radosno odgovorio da je u Beču već poznat, ali moli da razglase po Grazu dok se ne uspije i sam proslaviti (pri čem vjerojatno misli na službu u Lici), a nakon toga se javio Herbersteinu pišući mu da nije ni sumnjao u njegovu naklonost te ga hvali i blagoslivlje.

Kasne poslanice (1710–1712)

Poslanice iz 1710–1712. ponovno su pisane iz Beča, ali ovog puta u godinama kad je Vitezović izgubio i suprugu i kuću na Griču te vodio niz parnica s promjenjivom srećom oko imanja bivšeg kanonika Ivanovića Šćitarskog. To su doista Vitezovićeve »tristia« – gotovo da i nema poslanice u kojoj nije izlagao svoje nevolje. Na siromaštvo i razne tegobe žalio se i u čestitkama zaštitnicima, koje međutim nije propuštao začiniti pohvalama.

U jednoj poslanici s kraja 1710, osim što izražava nadu da će mu se isplatiti zasluženi prihod od cara, moli kaštel Novi na obali Jadrana, za koji kaže da mu je obećan prije tri godine. Te je godine Vitezović intenzivno pokušavao dobiti zaduženje u požunskoj komori i na razne strane upućivao molbe da se zauzmu za njega kod kralja. I tu u više navrata nailazimo na poslanice uz poslana djela, nekad s molbom da mu se pomogne oko željenog zaposlenja u fisku, katkad uz čestitke. *Fata et vota* šalje i primateljima koji ga ne poznaju, nastojeći ih pridobiti za zaštitnike. Poslanice zajedno s anagramima poslao je npr. i caru Josipu u povodu austrijske pobjede nad Francuzima, a poslanice kralju Karlu III.¹³ popraćene anagramima slao je u tri navrata njemu samomu te kraljici majci i drugima. Dvije poslanice poslao je uz horoskope, čega nema u prijašnjim godištim.

Osobita je zanimljivost te zbirke oštra kritika lošeg pjesnika (15. *Ad Carmen Anonymi, Novalibus Viennae die 2. Men(sis) Augusti additum nomine Lycoli Duaco*, str. 18) koju je poslao stanovitim bečkim novinama »Mercurius Vindebonensis« uz poslanicu koju im je uputio u povodu iste pjesme (16. *Ad Mercurium Viennensem ob quaedam carmina die 23. Aug(usti)*, str. 18).

U nekoliko epistula Vitezović je nastojao oko naklonosti primatelja bez jasno izražene molbe za uslugu, a u nekoliko pak traži financijsku pomoć za objavu knjige (vjerojatno djela *Banologia*, koje međutim nije objavljeno za njegova života). Kao i prethodnih godišta, i tu je nekoliko najava dolaska na ručak ili u goste. Jedna poslanica naslovljena je *Ad amicum* da bi se prikrilo ime primatelja, kojega je kritizirao za lošu recenziju svojeg djela. Još je nekoliko poslanica vezano uz književni rad: jednom moli primatelja da razdjeli knjigu koja je tek sad dovršena jer su cenzori kasnili, jednom javlja da mu za dovršenje djela nedostaju podaci za dva grada, a ako ih ne uspije dobiti, brani se da to nije njegova krivica.

Iz toga godišta mogu se razabrati dijelovi literarne korespondencije između Vitezovića i nekoliko kolega pisaca i ujedno prijatelja. Riječ je o Adamu Beseređiju, kojemu je Vitezović napisao par tužbalica te ga ohrabrivao na pisanje i slao mu svoja djela, a od njega je primio nekoliko vrlo utješnih odgovora s mnogo pohvala, zatim Baltazaru Patačiću, kojega je Vitezović, pročitavši njegov tekst, nazvao slavenskim Ovidijem, te prijatelju Adamu Domjaniću, čije poslanice

¹³ Karlo III. bio je 1705–1711. španjolski kralj, a 1711. je kao nasljednik svog brata Josipa I. kao Karlo VI. okrunjen za cara Svetog Rimskog Carstva.

pokazuju mnogo literarne vještine, ali i divljenja Vitezovićevim pjesničkim i astrološkim vještinama (potonje posvjedočuje Domjanićev anagram). Domjanić je Vitezoviću, među ostalim, bio poslao poslanicu u stihovima s leoninskom rimom, na koju je Vitezović odgovorio istim načinom (50. <5> } *Ad D(omi)num V(ice-)Collonelum Domjanich*; str. 70), hvaleći ga, uzvisujući vrlinu i žaleći se kroz 76 stihova. Druge primljene poslanice u tom godištu sastoje se u dva prihvaćanja Ritterova dolaska na ručak, nekoliko čestitaka, jedna je zahvala za poslanice koje je Vitezović poslao; jedna je utjeha Vitezoviću u povodu smrti supruge, a tri koje je pisao Domjanić općenito ga tješe glede životnih prilika.

* * *

Neraskidivu cjelinu u sadržajnom tkivu poslanica čine s jedne strane stvarnosni sadržaji vezani uz autorovo lociranje u prostoru i vremenu, biografske podatke, suvremena zbivanja, osobe i sl., a s druge pak opća mjesta epistolarne ili općenito literarne topike. Uz to, u njima su prilično zastupljeni dijelovi teksta s isključivo pragmatičkom ulogom, najčešće u svrhu udobrovoljavanja (*captatio benevolentiae*), što je jedan od obveznih elemenata epistolarnog žanra. Zajedno te dvije strane tvore cjelinu koja govori o praktičnoj literarnosti ovih tekstova.

Kada su u pitanju suvremena zbivanja, u neku ruku iznenađuje potpuna šutnja kada je riječ o nekim sadržajima. Primjerice, Vitezović neobično malo spominje aktivnosti Osmanskog Carstva, što je osobito nesrazmjerno ako se u obzir uzmu druga njegova djela (kao i činjenica da je sudjelovao u tzv. Marsiglijevoj komisiji za određivanje granice prema Osmanskom Carstvu). Osmanlije spominje u svega desetak poslanica, od čega u samo nekoliko na više od deset stihova, a nigdje se ne spominje ni osmanlijska opsada Beča 1683. godine. Te je godine Vitezović bio u Beču do ožujka, a kako se opsada odvijala od sredine srpnja do sredine rujna, nije bio izravno zahvaćen okolnostima priprema za obranu.

Zaključak

Da bismo izložili koje teme obuhvaća korpus, primijenili smo kriterij namjene te, usporedno, sadržaja, odnosno informacija koje je autor prenio čitatelju. Iz prethodnog teksta razvidno je da se u malo kojoj od poslanica može izdvojiti samo jedna tematska linija, kao što je to slučaj npr. u vrlo kratkim pozivima na ručak. Uobičajeno je da su sadržajno bogatije pa je tekst pojedine uglavnom načinjen i od pohvala, iskaza privrženosti, molbi, novosti, tužbalica, dobrih želja i drugoga. Slanjem poslanica Vitezović je popratio važnije događaje kao što su rođendani i imendani primatelja te vjerski blagdani, uglavnom šaljući *fata et vota* (anagrame), tako da je dosta čestitaka, a svega je nekoliko utješnih epistula. Dobar dio poslanica može se definirati kao molbe, pohvale

i podsjetnici na pošiljatelja ili otpравnice književnih radova. »Intimne ispovijedi« prijateljima malobrojne su i većinom elegijskog tona.

Stvarnih sadržaja o autorovu životu najviše je u poslasticama kojima izvješćuje prijatelje i zaštitnike o svojim okolnostima. Od konkretnih sadržaja, uz književnu razmjenu, za određena razdoblja specifični su pojedini tematski blokovi, poput npr. molbi za službu u Lici ili u Ugarskoj dvorskoj komori. Iako unutar tkiva poslanica ima dosta stihova koji su izrazi vjernosti, poštovanja i sl., iz njihovih sadržaja vidi se koliko je bio zahtjevan položaj pisca koji se uzdržavao pretežito vlastitim pisanjem.

Pregled sadržaja pomaže nam da odgovorimo na pitanje zašto je Vitezović u ovim prigodama pisao baš poslanice u stihu. S jedne su strane čestitke kao izraz koji prati važnije događaje zahtijevale tu svečaniju formu, a s druge su strane molbe i poslanice u povodu književne razmjene i druge tako oblikovane kako bi se izazvao osobit dojam, a primatelju iskazala počast. Brojnost naslovljenika i, još više, uvrštene poslanice u stihu koje je primio ukazuju na živu latinsku stihovanu korespondenciju ne samo s osobama koje su Vitezoviću bile poslovno zanimljive nego i s intelektualno bliskim suvremenicima.

Izvori i literatura

Equitis Pauli Ritter *Epistolarum metricarum liber primus* [1676–1677]. Arhiv HAZU, II d 147.

Equitis Pauli Ritter *Epistolarum metricarum liber secundus* [1676–1677]. Arhiv HAZU, II d 147.

Equitis Pauli Ritter epistolae 1682–1684. *Otia metrica* R3461.

Equitis Pauli Ritter *Epistolarum metricarum liber* [1701]. Arhiv HAZU, IV c 4.

Equitis Pauli Ritter *Epistolarum metricarum liber* [1702]. Arhiv HAZU, IV c 4.

Equitis Pauli Ritter *Epistolarum metricarum liber* [1703]. Arhiv HAZU, IV c 4.

Equitis Pauli Ritter epistolae 1710–1712. *Otia metrica* R3460.

Izbor iz sekundarne literature:

Blažević, Zrinka. 2002. *Vitezovićeva Hrvatska između stvarnosti i utopije – Ideološka koncepcija u djelima postkarlovačkog ciklusa Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.)*, Zagreb: Barbat.

Blažević, Zrinka. 2003. Miserrima facies Croatiae: percepcija prirodne okoline tromeđe u djelu Plorantis Croatiae saecula duo Pavla Rittera Vitezovića. *Triplex Confinium (1500.–1800.): ekohistorija: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. u Zadru*. Drago Roksandić i dr., ur. Zagreb: Književni krug, Split – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta: 201–211.

Djela Pavla Vitezovića. 1952. [opise sastavili Valentin Putanec i dr.; izložbu priređuje Sindikalna grupa službenika prosvjetno-naučne struke Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu]. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije.

Klaić, Vjekoslav. 1914. *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.)*, Zagreb: Matica hrvatska.

Kosić, Ivan ur. 2013. *Pavao Ritter Vitezović u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. U povodu 300. obljetnice smrti*. Zagreb: 300. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

Moretti, Violeta. 2013. Figura *Turcae* u Vitezovićevim stihovanim pismima. *Šesti međunarodni internacionalni simpozijum Susret kultura, Zbornik radova, knjiga II*. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad, 1123–1132.

Moretti, Violeta. 2014. *Jezik i stil latinskih pjesničkih poslanica Pavla Rittera Vitezovića*. Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb (rukopis).

Novaković, Darko. 2010. Vitezovićevo ljubavno pjesništvo na latinskom, *Latina et Graeca* 16: 39–54.

Stepanić, Gorana. 2005. *Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću: stilske tendencije i žanrovski inventar*. Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb (rukopis).

Vitezović, Pavao Ritter. *Oživljena Hrvatska*. Blažević, Zrinka, prev. i prir. 1997. Zagreb: Latina et Graeca.

LATIN EPISTOLARY POEMS OF PAVAO RITTER VITEZOVIĆ

Summary

The article presents the subjects, contents and aims of Vitezović's verse epistles in Latin. Still in manuscripts, they are stored in the Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts, bearing the signature numbers II d 147 and IV c 4, while a part belongs to his *Otia metrica*, stored in the National and University Library in Zagreb (R3460 and R3461). The material partly shows that the author began to shape epistolary collections. Besides the verse epistles written in the years 1676–1677, 1682–1684, 1701–1703 and 1710–1712, among those he wrote himself there are several epistles that he received. They, too, are included in the present article. A great number of Vitezović's verse epistles can be defined as petitions, eulogies and epistles calling attention to the sender or accompanying his literary works. »Intimate confessions« to friends are very few and they are mostly elegiac in tone.

Keywords

Paulus Ritter Vitezović, verse epistles, manuscript sources, epistolography